

1 1 ğl 1 1

Gürkan GÜMÜŞATAM*

ÖZET

Bu çalışmada Kıbrıs ağızlarında organ adlarıyla kurulmuş deyimler yapı ve anlam özelliklerine göre değerlendirilmiş, standart dildeki benzerleriyle karşılaştırılmıştır. Kıbrıs ağızlarına özgü birçok deyim olduğu gibi standart dildekilerle benzer/ ortak, fakat kimi değişikliklere uğrayan deyimler de vardır. Çalışmada bu tür deyimler de değerlendirmeye alınmış ve onlarla ilgili incelemeler yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELER

Kıbrıs ağızları, deyimler, organ adları, yapı bilgisi ve anlambilimi.

ABSTRACT

In this study the structure and meaning of words, called Cypriot dialect features in the organ was evaluated according to the standard language has been compared with the similar. As with many idioms specific to Turkish Cypriot dialect similar to the standard language, but some changes of the statement has been. In addition, there is standard language used in Anatolia and idioms in different regions will be found. Study to evaluate such idioms and their related investigations have been taken

KEY WORDS

Turkish Cypriot dialects, idioms, organ names, structure and semantics.

---

* Dr.

1. Giri

Çekici bir anlatıma sahip ve ço u gerçek anlamından ayrı bir manada kalıpla - mı sözcük toplulukları (Aksoy 1998: 49) olarak deyimler, insan zihninin kıvraklı - mını, dü ünçe dünyasını, ait oldu u kültürü yansıtır.

Türkçenin anlatım gücünün canlı ve renkli tanıkları olan deyimler (Tor 2007: 120) Türkiye Türkçesinin a ızları içinde ve birçok Türk lehçesinin söz varlı nda sayıca önemli yer tutar. Bu durum Kıbrıs a ızları için de geçerlidir.

Bu çalı mada amaç, Kıbrıs a ızlarındaki deyimleri yapı bilgisi ve anlam bilimi bakımından de erlendirmektir.

ncelemeye konu olan deyimlerin bir bölümü standart dilde bulunmamaktadır. Ancak, bu tür deyimlerin kimileri di er Anadolu a ızlarındaki deyimlerle benze - mekte ya da ortak kullanılmaktadır¹. Kimi deyimlerse küçük de i imlere u rayarak standart dildekilerden ayrı birer varyant meydana getirmi tir.

Bu incelemede ele alınan deyimlerin kurucu öğelerinden birinin organ adı ol - ması veya deyimın organ adı içermesi artı aranımı tır. Böylelikle inceleme alanı daraltılmı tır. Kıbrıs a ızlarında yakla ık üç yüz doksan deyim organ adlarıyla ku - rulmu veya organ adı içermektedir. ncelenecek olan bu deyimler Kıbrıs a ızları üzerine hazırlanan sözlüklerde belirlenen malzemeye² ve yazılı kaynaklara geçme - mi , halk a zından derlenenlere³ dayanmaktadır.

Kıbrıs a ızlarındaki deyimlerde 63 ayrı organ adı bulunur:

ağız 19; akıl 8; alın 1; a..... 7; arka 1; avuç 1; ayak 15; bacak 3; bağır 2; baş 25; bel 3; beniz 1; bıyık 4; boğaz 2; boy 3; boynuz 1; boyun 2; böğür 3; burun 12; b...k 1; b...k 2; ciyer 8; çene 2; deri 2; dil 17; dirsek 1; diş 4; diz 2; dudak 1; el 22; ense 1; et 8; göbek 3; gönül 3; g..t 38; göz 39; iç 4; kafa 21; kan 10; kanat 1; ka - rın 9; kasık 1; kelle 2; kış 2; kol 1; kulak 13; kuyruk 5; mide 2; omuz 1; parmak

¹ Bunun için bkz.: Gümü atam, Gürkan (2006) *Yapı ve Anlam Açısından Kıbrıs Türk Ağzındaki Deyimler*, DAÜ Lisansüstü E itim, Ö retim ve Ara tırma Enstitüsü, Gazima usa: DAÜ (Basıl - mamı Yüksek Lisans Tezi.)

² Gökçeo lu, Mustafa. (1999), *Kıbrıs Türk Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Lefko a: Galeri Kültür Yayınları; Hakeri, Bener Hakkı (2004), *Hakeri'nin Kıbrıs Türkçesi Sözlü ü*, Lefko a: Su - na ve Ata Atun Ma usa Tarihini Ara tırma ve Yazın Vakfı Yayını 8.

³ Yapılan inceleme sonucu Kıbrıs a ızları genelinde, organ adı içeren deyimler harici, farklı yapı ve anlam özellikleri ta rıyan yakla ık dört bin be yüz deyim saptanmı tır. Bunun için bkz.: Gümü atam, Gürkan a.g.e. s: 403-411.

2; pürçük 1; saç 1; safra 1; sırt 2; s...k 10 ; surat 13; taban 1; t...k 6; tüy 3; üst 6; y...k 1; yürek 18; yüz 17.

ncelemede organ adı içeren deyimlerin seçilmesindeki maksat, Kıbrıs a ızlarında bir adlandırma aracı olarak organ adlarından deyimlerdeki kadar yararlanılmamasıdır. Kıbrıs a ızlarında organ adlarından yeni sözcük türetme, di er Anadolu a ızlarına göre yaygın de ildir. Buna ra men Kıbrıs a ızlarındaki birçok deyim içinde do rudan veya dolaylı olarak deyimli olu turan bir unsurun organ adı olması dikkat çekicidir. Organ adlarının dilin temel söz varlı ı içinde olması onları deyim kurmada elverişli hâle getirmi tir (Tor 2007: 120). Öte yandan, deyimlerin uzun bir sürecin ürünleri olu u Kıbrıs a ızlarında bu türlü deyimle meleri beraberinde getirmi tir.

Bilindi i gibi Türkçede türetme, birle tirme yanında, anlam aktarmaları yoluyla da kavramla tırmaya gidilebilir. Gösterge öbekleri de aktarmalarla ba ka ba ka kavramları adlandırmakta kullanılır. Anlamca bir sözcük, yapıca bir söz öbe i olan deyimlerin ço u, insanların niteliklerini, tutum ve davranı larını, ruh durumlarını yansıtır. Somutla tırmanın en güzel örneklerini deyimlerde buluruz (Tor 2007: 119). Bu nedenle de incelemeye konu olarak organ adı içeren deyimlerin seçilmesi uygun görülmü tür.

2. Kıbrıs A ızlarındaki Deyimlerin Yapı Özellikleri

ncelemenin bu bölümünde deyimler, ana yapı özelliklerine bakılarak dört ana ba lık ve alt ba lıklarla ele alınmı tir:

A. Ad öbe i biçimindeki deyimler (1 - 73)

B. Eylemlilik öbe i biçimindeki deyimler (73 – 312)

C. Ad cümlesi biçimindeki deyimler (313 – 345)

D. Fiil cümlesi biçimindeki deyimler (346 – 389)

A. Ad öbe i biçimindeki deyimler ve yapı özellikleri:

Kıbrıs a ızlarında ad öbe i biçimindeki deyimler eylemlilik öbe i biçimindeki lere nazaran sayıca az oldu u gibi, organ adı içeren ad öbe i biçimindeki deyimler de organ adı barındıran eylemlilik biçimdeki deyimlerden azdır. Ad öbe i biçimindeki deyimlerde deyimle me farklı boyutlarda olmakla beraber, bu durum deyim yapı özellikleriyle de ilgilidir.

A.1. Belirtili isim tamlaması biçimdekiler:

1. a lımı içi: Akıllıca sayılacak davranı larda bulunmayan ki iye söylenen deyim.

2. burnunu dibinde: Birinin çok yakınında olan ki i veya nesne.

A. 2. Belirtisiz isim tamlaması biçimdekiler:

3. akıl fukarası: Dü ünsel yetisi ve anla ı kıt olan (ki i).

4. a..... biti: Cinsel ili kiyi i güç edinen ve kadınların yanından hiç ayrılmayan (ki i).

5. aya ba ı: Birini veya birilerini engelleyen veya çalı malarının yava lamasına neden olan (ki i).

6. aya patırdısı (ST: Kuru gürültü): Tela lı davranı ve gereksiz, sonuç alınamayacak gürültü.

7. b..... orkusu: Namus endi esi ve korkusu.

8. deve gözü: Oldukça iri.

9. dil alı anlı ı (ST: A ız alı kanlı ı): Bilmeden, dü ünmeden konu ma, söyleme.

10. e eg ba ı, köpeg uyru u: De ersiz, önemsiz, hiçbir i e yaramayan (ki i).

11. g..d begcisi: Cinsel tabulara büyük önem veren (ki i).

12. sol d....ı: Birinin kayırıp korudu u (ki i).

A. 3. Sıfat tamlaması biçimdekiler:

Bu deyimlerde bazen niteleyen bazen de nitelenen organ adı olabilmektedir. Ancak organ adı addan ad yapan –II/-IU ekiyle türeyerek sıfat olmu tur. Deyimler genellikle bir durumun anlatıcısıdır. Ki inin dı görünümünü anlatmak için de deyimler bunu sa layacak en elveri li dil birlikleri arasındadır. Ki inin fiziksel bir özelli i, ki ili i, tutumu Kıbrıs Türkü tarafından bazen bir nesneye, bitkiye bazen de bir hayvana benzetilerek betimlenmi tir. Buna göre bu tür deyimlerde do adan insana yapılan güçlü bir deyim aktarması vardır. Kıbrıs insanının etrafı denizlerle çevrili bir kara parçasında ya amını sürdürmesi, onu güçlü bir gözleme iter. Çevresinde bulunan, geçimini sa ladı ı, ya ama mücadelesi verdi i ortamın içindeki her kavram, kavramla tırmada onun için bir araç hâline gelir. Ki inin dı görünümüyle ili kili bir durum do adan insana aktarma yoluyla anlatım bulur.

E yadan insana deyim aktarması yapılarak oluşturulmuş deyimlerin bir bölümünde amaç ki inin dış görünümüne yönelik betimlemelerle ilgilidir ve bu deyimlerin çoğu yapıca sıfat tamlamaları biçiminde kurulmuştur. Dildeki yapı ve anlam ilişkisini göstermesi açısından belirlenen bu deyimler ilginç örneklerdir:

13. ayna yüzlü: Güzel yüzlü (ki i).

14. bulla suradlı: Doğum özü ya da bir kaza sonucu yüzü yumru yumru olmuş (ki i).

15. buru gözlü: Fiziksel olarak gözleri küçük olan (ki i).

16. azan afalı: Akılsız, bön, yargı koyamayan (ki i).

17. ozobulla⁴ afalı: Zihinsel özü olan, bağıri bü rü (ki i).

18. il idir aya lı: Sağıksız incecik bacaklı (ki i).

19. kecefe baca lı: Çarpık ayaklı. Diz aralıkları çok açık olan (ki i).

20. onnu a ızlı: Küçük a ızlı (ki i).

21. pul gözlü: Gözleri küçük (ki i).

22. palüze⁵ suradlı: Genç, yüzü diri olan (ki i).

23. seped suradlı: (Bkz. Palüze suradlı)

Kimi zaman ki inin fiziksel görünümüne yönelik bir betimlemeyle nesneden insana deyim aktarması yapılabildiği gibi, bazen de ki inin davranış biçimini, mizacını anlatmak için bu tür deyim aktarmasına gidilmiştir:

24. çekic dilli: İnsanları azarlamayı alı kanlık edinen (ki i).

25. küreg dilli: Herseye bağırııp çarıran, sövüp sayan (ki i).

26. lenger a zılı: Çok konu an ve her türlü şeyi söylemekten çekinmeyen (ki i).

27. man al yüregli: Ağırı derecede umursamaz, vurdumduymaz (ki i).

28. mas ara suradlı: Alaycı davranıp insanları küçük düşürecek biçimde eylem koyan (ki i).

29. yala a ızlı: 1.Kötü sözler söyleyen ve ağızını hayra açmayan ki i. 2.Ağız büyük kimse.

⁴ ozobulla: Testi.

⁵ palüze: Bir çeşit pelte.

Bitkiden insana deyim aktarması yapılarak oluşturulan deyimlerin bir bölümünde amaç yine ki inin dış görünümünü betimlemekken kimi zaman da davranışlarını, ki inin anlatmaya yöneliktir. Kıbrıs'ın bitki örtüsünün izlerini bu tür deyimlerde görmek mümkündür:

30. ba la suradlı: Asık yüzlü ki i.

31. aba afalı: (Bkz. E eg afalı)

32. ulumbura⁶ afalı: (Bkz. E eg afalı)

33. i li dı lı, sarımsa ba lı (ST: çli dı lı olmak): Olumlu ya da olumsuz her i in kotarılmasında birlikte eylem koyanları anlatan deyim.

34. pıradsa bıyılı: Uzun, gür ve sarı bıyıklı.

Hayvandan insana deyim aktarması yapılarak oluşturulan deyimlerde yan katman etkisi kendini belli eder. Anadolu'dan Kıbrıs'a beraberinde dilinden ba ka bir yadigâr getiremeyen Kıbrıs Türkü, burada yeni bir co rafya, yeni bir kültürle karşılaşır. Onu etkiler, ondan etkilenir. Bu etkilenme ödünçlemelerle beraber, yapılan ödünçlemelerin yeni kavramla tırmalarda ve deyimlerde görev almasıyla dilinde iyice yerle mesini birlikte getirmi tir:

35. e eg afalı: Akılsız, bön, yargı koyamayan (ki i). (kr . ulumbura afalı; aba afalı)

36. gıgsi⁷ suradlı: Çirkin suratlı (ki i).

37. urkuda⁸ suradlı: Alt çene kemi i uzun olan, çirkin yüzlü (ki i).

38. maymun suradlı: Ablak ve sevimsiz yüzlü (ki i).

39. mi aro⁹ suradlı: Çirkin yüzlü (ki i).

40. af ayd/ aka lı gözlü: Kara, güzel gözleri olan (ki i).

41. iribilla¹⁰ övümlü:

42. il burnulu: 1.Gereksiz yere büyüklenen (ki i). 2. Yiyecek, kıyafet konusunda vb. huysuzluk derecesine varacak kadar titiz (ki i).

Ad aktarmasının güzel örnekleri yine Kıbrıs a ızlarındaki deyimlerde görülebilir. Ki inin fiziksel bir yönünü anlatmak için kullanılan a a ıdaki deyimde onu meydana getiren her iki unsurun da organ adı olması kavramla tırmada ve deyimlerde bunların ne kadar yaygın oldu unu göstermesi bakımından dikkate de erdir:

43. g...den baca lı: Kısa boylu (ki i).

Kıbrıs a ızlarındaki bu tür deyimlerde her zaman sıfat durumundaki unsur, sadece tamlayan tarafta de ildir. A a ıdaki örneklerde niteleyen niteli in niteli ini (zarfla mı) belirtmektedir:

44. bidda a¹¹ afaı: 1.Yassı kafalı (ki i). 2.Yargı koyamayan (ki i).

45. çiy yüregli: Ku kucu ve karamsar (ki i).

46. dadsız suradlı: Güleç olmayan, çirkin çehreli (ki i).

47. gevreg g...lü: Dayanaklı ve yürekli (ki i).

48. padla yüregli: Korkusuz, gözünü budaktan sakınmayan (ki i).

49. serin yüregli: 1. Sorunları so ukkanlılıkla de erlendirilen (ki i). 2. leri a ırdan alan (ki i).

Niteleyeni sıfat olmasına ra men, organ adı addan ad türeten –II eki almamı deyimler de vardır. Bu deyimlerde bir eksiltim (elips) söz konusudur:

50. eg i surad/ yüz: Küskünlük veya ho nutsuzluk anlatan yüz ifadesi.

51. uru afa: 1.Kemikleri sayılacak kadar zayıf (ki i). 2. Akılsız.

52. ölü b...g: Çok güçsüz (ki i).

Üstteki deyimlerin tümünde deyim bir parçası olan organ adı, hep nitelenen ö e durumundadır. Belirlenen u deyimde ise niteleyen yön organ adıdır. Fakat, organ adı addan olumsuz sıfat türeten (-siz) eki alarak sıfatla mı tır.

53. ciyersiz herif: Saygınlı ı ve de eri olmayan ki i.

¹¹ bidda a < bittaka: Yayvan ve düz.

A. 4. yelik öbe i (isnat grubu) biçimdekiler:

Bu deyimlerde, deyimi olu turan iyelik öbe i içindeki organ adı hep nitelenen durumdadır. Nitelenen sözcük üzerine üçüncü ki i iyelik eki alırken nitelenen yalın veya türemi bir sıfattır:

54. gözü sulu: A lamayı alı kanlık edinen (ki i).

55. armı büyü: Bele yiyici (ki i).

56. göbeleri biti ig: Sürekli birlikte olan ki iler.

57. elleri yılmaz: Büyük küçük her türlü i i yapan (ki i).

58. eli uzun: Hırsızlık yapmayı alı kanlık edinen (ki i).

59. afası man os: A ırı yorgunluk sonucu dü ünçe yetisini yitirmi (ki i).

60. ula ı sa : En küçük sesleri bile i itebilme yetene i olan (ki i).

61. midesi bozu : Her önüne geleni yiyen, obur (kimse).

62. yüre i serin: 1. Çevresinde olanlara kar ı duyarsız, umursamaz (ki i). 2. yapmakta çok yava davranan (ki i).

63. zihni aç : yi dü ünebilen zeki ki i.

A. 5. lgeç öbe i biçiminde:

lgeç öbe i biçiminde olan bu deyimlerde öbe i olu turan ana unsurun belirtisiz ad tamlaması biçimindedir:

64. cingane y.....ı gibin: Her an hazır durumda olan (kimse).

65. durna gözü gibin: Berrak, saydam ve parlak görünümlü (nesne).

66. zü ürd b....ü gibin: Susmak bilmeyen (ki i).

Görüldü ü gibi bu deyimlerde ana amaç hep benzetmedir. Zayıf olan unsur güçlü olana aktarma yoluyla ili kilendirilerek ba lanmı tır.

A. 6. Karma (iç içe geçmi) veya zincirleme (sıralı) öbekler:

Ad öbe i biçimindeki deyimlerde yapıyı olu turan öbekler bazen iç içe girimi olabilir.

Belirtili ad tamlamasının niteleneni sıfat tamlaması biçimindeki:

67. g...ünü ara d....i: Kar ıdaki ki iye söylediklerinin gerçeğe ilgisi olmadı mı vurgulamak için kullanılan söz.

Niteleyeni ikileme olan sıfat tamlaması biçiminde:

68. can ciyer ahabab: Köklü ve sağlam dostlukları olan kişiler.

Birbirleriyle ilgili iki sıfat tamlamasının tekrarıyla oluşturulan ikileme biçiminde olanlar:

69. bir arın, bir assı : Fazla kilosuna olmayan güzel, albenili (kadın).

70. ince belli, o lafı uyrulu: Sıksa, çelimsiz (kadın).

Çiçe girmiş sıfat tamlaması biçiminde:

71. bir arı suradlı: Küskün kişinin yüzünün aldığı tavrı.

Sıfat tamlaması biçiminde olup bu tamlamanın niteleyeni ortağ öbeği olan deyimler: _

72. elden dü mü arı: Erkeklerle uzun süre birlikte yaşamayan kadının yaşamı hali.

73. sig kapan halayı : Her gördüğüne saldıran, cinsel yönden açgözlü kadın.

Deyimlerin bir bölümü tek başlarına yargı bildirmez. Ancak cümle içinde belli bir görevle kullanılırlar. Yani sözcük de erindedirler. Kıbrıs aızlarında belirlenen üstteki deyimlerin de çoğu tek başlarına yargısızdır. Bir durumu, davranışı, işi vb. anlatmak için kullanılırlar. Birer sözcük de erinde olan bu deyimler sıfat veya zarf gibi kullanım bulur.

B. Eylemlilik öbeği biçimindeki deyimler ve yapı özellikleri:

Kıbrıs aızlarındaki deyimlerin çoğunluğu bir hareketin anlatıcısıdır. Eylemi ya amlarında nesneden daha öne çıkaran Türk insanının yaşamındaki eylem Kıbrıs Türkü'nün deyimlerinde de kendini hissettirir. Ad öbeği biçimindeki deyimler sayıca az olmasına rağmen, eylemlilik öbeği biçimindekiler onlara oranla çok daha fazladır.

Bu deyimler cümle içinde çoğunlukla yüklem görevi üstlenmekte ve başlama göre farklı kip ekleriyle çekimlenebilmektedirler. Tek başlarına ise eylemlilik durumunda görünüm sergilerler.

Kıbrıs aızlarında organ adı barındıran eylemlilik öbeği biçiminde birçok deyim vardır. Bu deyimlerde organ adı hep bir eyleme başlanmaktadır. Kendi içinde bir cümle dizgesi olduğu kabul edersek organ adı özne, nesne vb. gibi görev görür.

B.1. ki kurucu ö eden olu an eylemlik öbe i biçiminde deyimler:

Kıbrıs a ızlarındaki deyimlerin önemli bir bölümünde (isim + fiil + mastar eki) yapısı görünür. Bir birle ik fiil gibi cümlede görev alan ve ço unlukla cümlenin yüklemi konumuna sokulan bu deyimlerin de kendi içinde bir dizgesi vardır. Bu deyimlerde yardımcı ve ana unsurun dizgesi, görevleri öyledir:

B.1.1. Özne + yüklem yapısında olanlar:

Bu deyimlerin bir bölümünde organ adı üçüncü ki i iyelik ekiyle çekimlidir. Organ adını kendine ba layan eylemse eylemlik durumdadır. Cümlede ba lama göre eylemlilik i yitirerek kip ekleriyle çekimlenebilmektedir. Genel olarak fiil hep etken durumdadır:

74. a lı/ afaşı sı ma : Toplum kurallarına uymayan dü üncesizce i yapmak. Dü üncesizce davranmak.

75. ba rı delinmeg: Sorunlar nedeniyle pek çok sıkıntı çekmek, acı duymak. Ruhsal çöküntüye u ramak.

76. boynuzu cıvalama : Kafası yarılmak.

77. çenesi çelighlenmeg (ST: Çenesi durmamak): Çok ve sürekli konu mak.

78. çenesi dü meg: 1.Ölme sonucu kasların gev eyerek, alt çene kemi i ekse-
ninde dönmesiyle a ız açılmak. 2.Geveze olmak.

79. afaşı alma : Anlamak, ö renmek, kavramak.

80. afaşı basma : Kolayca anlamak.

81. afaşı aynama : Korku ya da endi eden dü ünemez duruma gelmek.

82. afaşı toku ma : Deney sonucu gerçe i görmek, i in aslını anlamak.

83. anı abarma : Olaylar kar ısında çok fazla öfkelenmek.

84. g...ü terlemeg: Yapılan i sonucu çok yorulmak.

85. g...ü yanma : Çok emek ya da para harcanarak elde edilenin yitirilmesi durumunda üzölmek.

86. göynü çekmeg: mrenip be enmek.

87. gözü alma : Vakitsiz uyuyakalmak.

88. gözü dudmama : Be enmemek.

89. gözü ararma (ST: Gözü dönmek): 1.Öfkelenip, u ranılacak zarara bakmadan akıl dı ı davranı içine girmek. 2. Çok acıkmak.

90. gözü seyirmeg: Beklenen ya da istenilen bir eyin gerçeikle ti inin haberi alaca ına inanmak.

91. gözü yılma : Korku sonucu olaylardan ve giri imlerden uzakla mak.

92. ulagları dü meg: Direnmekten vazgeçip, kar ısındakinin söylediklerini kabul etmek zorunda kalmak.

93. ula ı çınnama : Kendisinin olmadı ı yerde sözü edilmi oldu unu sezmek.

94. uyru u tidremeg: 1.Çok korkmak. 2.Ölümçül olmak.

95. içi ürpermeg: Ku kuya dayalı korku ya amak.

96. pürçü ü a armag: Belli de erleri ve kuralları belirleyip ö renecek kadar ya amak.

97. safrası abarma : Çok acıkmak.

98. yüre i a ma : 1.Midesi bulanmak. 2.Heveslenmek.

99. yüre i arı ma : Midesi bulanmak.

100. yüre i ovunma / tayfalma (ST: Yüre i ezilmek): 1. Üzülmek. 2.Açlık çekmek.

101. yüzü dö meg: Ba kalarına kar ı olumsuz tavır benimseyip bunu bedensel olarak da bakı larla ifade etmek.

Yukarıdaki deyimlerle aynı yapıda olmasına ra men, ana unsuru (yüklem i levindeki fiil) edilgen olanlar da vardır:

102. a lı sulanma : Bunamak.

103. aya ı kesilmeg: Daha önce iyi ili kiler içinde olunan kimselere artık gitmemek.

104. burnu sürtünmeg: Yaptı ı yanlış ların bedelini çekip, ders almak.

105. yüre i çözülmeg: Küslü ü bir yana bırakıp barı mak.

Yukarıda sıralanan deyimlerde özne görevindeki söz tek bir organ adı iken a aıda belirlenen deyimlerde kurucu ö elerden biri olan özne içinde organ adı barındıran bir söz öbe idir. Bunlar:

○ Deyimin kurucu ö elerinden biri durumundaki özne tek bir organ adı olabilece i gibi, u örneklerde kurucularından biri bir organ adı olan belirtili ad tamlaması biçiminde de gözlemlenir:

106. burnunu dire i ırılma : Çok güzel koku duymak, alınan güzel kokudan etkilenmek.

107. dilini ba ı oyvermeg (ST: Dilinin ba ı çözülmek): 1.Çok küçük çocukların konu mayı ö renip konu maya ba lamaları. 2.Bilmesine kar ın kimseye söylemedi i gizleri bir bir anlatmaya ba lamak.

108. yüre ini ba ı a rma : çine büyük dert olmak.

109. yüre ini ya ı erimeg (ST: çinin ya ı erimek): Çok kaygılanmak. Pek fazla üzölmek.

110. yüzünü arası alma : Utanılacak i ler yapıldı ından kötü nitelikleri hep akılda kalmak.

○ Öznesi belirtili ad tamlaması olabilece i gibi, sıralı bir ad tamlamasından da olu abilir:

111. ba ma deymedig bir mezar tahdası alma : Her tür ansızlı a u ramak, ba ma gelmedik kalmamak.

○ Öznesi ilgeç öbe i olanlar:

112. ula ı bilem terlememeg: Olanlardan etkilenmemek. Hiçbir eyden korkmamak.

113. tüyü bilem seyirmemeg: Hiçbir eyden korkmamak. Hiç korku belirtisi göstermemek. Umuru olmamak.

B.1.2. Nesne + yüklem yapısında olanlar:

Kıbrıs a ızlarında iç dizgesi bir nesne ve yüklemden olu an birçok deyim olmakla beraber, bunlar içinde nesnesi organ adı olanlar da haylicedir. Ad verme sırasında organ adlarından çok fazla yararlanmayan Kıbrıs Türkü'nün deyimlerde bu e ilimi sürdürmeyi i hayli ilgi çekicidir. Anadolu insanı yan katman etkisine Kıbrıs Türkü kadar maruz kalmadı ından dilinde organ adlarıyla yapılmı birçok sözcük vardır. Kıbrıs a ızlarında ise bu daha çok ödünçlemelerle yapılmı tır. Soyut durumun anlatımında ise bir dilin di er dile etkisi o düzeyde etkili olamayaca ından deyimlerde yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı organ adının araç olarak kullanımı yaygındır.

Bu deyimlerin bir bölümünde organ adı belirtili, bir grubundaysa belirtisiz nesne gibi kullanılır.

B.1.3. Belirtisiz nesne + yüklem yapılarındakiler:

Etken görevdeki bir eylemin belirtisiz nesne durumundaki organ adını kendine ba lamasıyla oluşmuş olan yapılarda genellikle deyimle me ad veya deyim aktarılması yoluyla olur.

Bu tür eylemlik öbeğin biçimindeki deyimlerin bir bölümünde yüklem etken bir fiildir:

114. barma yalama : Bir yiyeceği çok beğenmek.

115. ba o ma : Her konuda yarışmak.

116. bel bügmeg: Kararı koyamamak.

117. boyun ırmag: Naz, cilve yapmak.

118. d... dardma : Yaşlılık edip, yaltaklanmak.

119. afa ütülemeg (ST: Kafa i irmek): Söz ya da gürültüyle kişiyi bunaltacak derecede rahatsız etmek.

120. an görmeg: Bir kez insan öldürdükten sonra, bunu tekrar yapmaktan korkmamak.

121. anad a ma : Çok sevinmek.

122. an olma : Çok öfkelenmek.

123. g..d dönmeğ: Sırt çevirmek. Kırılmak.

124. göz edmeg: Nazar demesine neden olacak biçimde bakmak.

125. göz süzmeg: Gözlemlemek; çevreye öyle bir göz gezdirmek.

126. tüy adma : Belli bir kıtlık döneminden sonra bol beslenip gelişmek.

127. yüreg tazelemeg: Kişinin eski, çökük günlerini yeniden yaşaması.

128. yüz asma / endirmeg/ düürmeg / eymeg (ST: Surat asmak): Karınları çıkararak küskün bakışlarla bakmak, yapması söylenen bir şeyi gerçekleştirmeye hevesi olmamak.

Kimilerindeyse yüklem görevindeki fiil her zaman etken fiildir. Yapıca belirtisiz nesne durumundaki organ adını kendine ba lamayan fiil, ettirgen durumda olabilir:

129. daban aldırma : Uzun yürüyü yapmak.

130. afa padladma (ST: Kafa i irmek): Emek verip çok dü ünmek.

131. an sı radmag: Çok eziyet edip dövmek.

132. gö ül eridmeg: Sevdi ine kavu amamanın verdi i eziklik sonucu çekilen acılar.

133. göz a dırmama : Ki iye eylem koyacak fırsat tanımamak.

134. yüreg tükedmeg: Çok çalı ıp u ra mak. Bir konuyu açıklamak için sürekli anlatmak.

135. yüz eg idmeg (ST: Suratını ek itmek): Belli nedenden dolayı ho nutsuz olan ki inin bunu eyleme dökmesi.

136. yüz endirmeg: (bkz. Yüz asmag/ eymeg/ dü ürmeg)

Belirtisiz nesnesi tek bir organ adından de il, organ adı içeren belirtisiz ad tamlaması biçiminde deyimler de bulunur:

137. burun deli i ırılma : Kokunun etkisi altında kalmak.

138. d... kirası alma : Hem ne elenip e lenmek hem de üzerinden para almak.

139. deli gözü ba lama : ok etkisiyle tinsel bunalımı dı a vurmak ve bunun sonucu yüz ifadeleri de i mek.

140. diz haggı alma : Yürümeye dayanan i ler sonucu yapılan görevin kar ılını almak.

141. el u a ı edinmeg: Yürümekte güçlük çeken ki inin baston veya de nek edinmesi.

142. göz banyosu yabma : Güzel ve ho varlıklara bakmak.

143. göz pınarları uruma : Çok a lamak.

144. ula ardı edmeg: Söylenenleri önemsememek, yerine getirmemek.

145. güne yüzü gösdermemeg: Tutukevinden hiç çıkartmamak.

B.1.4. Belirtili nesne + yüklem yapılarındakiler:

Belirtili nesne görevindeki organ adı, bu tür deyimlerde, yükleme durumu eki ni, üzerine aldı ı üçüncü ki i iyelik ekinden sonra kabul etmi tir. Organ adlarının iyeliksiz çekimli biçimleri yoktur. Bu deyimler anlamca deyim ve ad aktarmaları

yoluyla olur. Somutla tırmanın da deyimle tirmede etkili olabildiği örnekler görülür:

146. arkasını toku lama : Sıvazlamak. Arkasına yavaş yavaş vurarak sevgisini göstermek.

147. aya mı ba lama : Ni anlanmak, evlenmek.

148. aya mı sekidmemeg/ segdirdmemeg: Tüm davranışlarını denetim altında tutmak.

149. ba mı ya ma : Bakasını ya da kendini büyük zarara sokmak.

150. ba mı yemeg: Kendisine çok zarar verecek işlere kalkışmak. Kendi ölümüne neden olmak.

151. ba mı yıkama : Kişiyi belli konuda önceden güdümlenmek.

152. bö rünü delmeg: Birinin çok üzülmesine neden olmak.

153. burnunu sürdmeg: Ceza çektirmek, yaptırımın cezasını ödettirmek.

154. ciyeri yanıp avrulma : Çok acı ve susuzluk çekmek.

155. d....larını yalama : Sırnağıp dalkavukluk etmek. Yalvarıp yakarmak.

156. dilini düvümlemeg: Hiç konu mamak.

157. dilini yudma : Hayret ya da bakı nedenlerden dolayı konu amamak.

158. afasını alıblama : (Bkz. Gafasını gosgoslamag)

159. afasını ırma (ST: Kafasını ezmek): Zararlı olanı yok etmek.

160. afasını os oslama : Kişinin kafasını tutarak söz yerine eylemlerle ona pezevenk olduğunu belirtmek.

161. gözlerini belirdmeg: Karışındaki konu masını istemeyip önlemek için gözleri olabildiğince açmak.

162. gözlerini gezdirib durma : Çevreyi denetleyen bakımlarla gözlemlemek.

163. yüreyi cız edmeg: Çok acı duymak.

İmdiye kadarki deyimlerde belirtilen nesne görevindeki kurucu öge tek bir organ adından oluşuyordu. Bu örneklerdeyse nesneyi oluşturan bir belirtilen ad tamlamasıdır. Bu tamlamada niteleyen görevi organ adına bırakılmıştır:

164. **a zını payını vermeg:** Söylenenleri üzücü, kırıcı a ır sözlerle yanıtlamak.

165. **aya mı eme ini acıma :** Tembellik etmek. Yürümekten ho lanmamak.

166. **ba mı etini yemeg:** steklerini sürekli yineleyerek ki ileri rahatsız etmek.

167. **boyunu ölçüsünü alma :** Hak edilen cezayı almak.

168. **di ini ovu unu doldurmama (ST: Di ine de memek):** Karın doyumayacak kadar az olmak.

169. **eti suyunu sı ma (ST: Su dökmek):** emek.

170. **gözünü af mı kesmeg:** Birini aldatıp gerçekleri görmesini engellemek.

171. **gözü pasını silmeg:** Güzel ve ho eyler görerek ne elenmek.

172. **ula mı böcüsünü/ urdunu öldürmeg:** Birinin kula mı sa ır edecek biçimde ses çıkartmak.

173. **i i belini ırma :** in büyük bölümünü veya güç yanını yapmak.

u deyimlerdeyse belirtili nesnesi belirtili ad tamlaması olan yapının niteleneni aynı zamanda bir sıfat tamlamasıdır:

174. **ayını sarı di ini görmeg:** (Bkz. Gazanana gadar ayını sarı di ini görmeg)

175. **dilini altındaki ba layı çıkardma (ST: Baklayı a zından çıkartmak):** Sakıncalı görülen bir konudaki suskunlu u bozarak gizlenen bir eyi açıklamak.

B.1.5. Dolaylı tümleç + yüklem yapılarındakiler:

Kıbrıs a ızlarında, ilgili yapıdaki deyimlerin neredeyse tümünde kurucu ö elerden tümleç görevindeki unsur hep organ adıdır. Anlamca deyim ve ad aktarmaları kadar somutla tırma da bu deyimlerin olu umunda etkilidir.

Kurucu ö elerden tümleç görevindeki organ adı ço unlukla üçüncü ki i iyelik çekimindedir. yelik ekinin ardından organ adı yönelme veya çıkma durumu eki almı tır.

Tümleci yönelme durumunda olanlar:

176. **a zına ba ma :** Ba kasının verece i kararlara göre davranı belirlemek.

- 177. a zına s....** : En iddetli biçimde cezalandırmak.
- 178. a zına yanma** : En sert biçimde cezalandırmak.
- 179. ba azına düvümlenmeg:** Yutamaz veya konu amaz duruma gelmek.
- 180. ba ma binmeg:** 1.Evli bir kadının kocasını ayartan kadının yaptığı i . Kuma girmek. 2.Ba kasına her istedi ini yaptırmak.
- 181. ba ma çullanma** : Çevresinde toplanıp rahatsız etmek.
- 182. ba ma ı lama / ıllaslama** : Ba ma kalmak. stemedi i eye sahip olmak zorunda kalmak.
- 183. ba ma ka ma** : Yapılan iyili i yerli yersiz söylemek.
- 184. ba ma/ üsdüne ü ü meg:** Çıkar amacı güdülen ki inin çevresinde toplanmak.
- 185. ba ma yı ma** : Oldu bittiye getirerek sorumlulu u ba kasına aktarmak.
- 186. anına girmeg:** Aldatmak. Yüzüne gülüp kandırmak.
- 187. anına susama** : Sonu ölümle bitebilecek i leri yapmaya kalkı mak.
- 188. gölgesine basma** : Dü manlık gütmek.
- 189. g.....üne girmeg:** Sürekli birinin yakınında bulunmak.
- 190. gözüne badma (T.T:'de: Göze batmak):** İgi ve dikkat çekecek durumda olmak.
- 191. gözüne sı ma** : 1.Kalıp söz: Bakılmaması gereken yerlerde bakanlara derler. 2.Gördüklerini de erlendirip do ru yargı koyamamak.
- 192. s.....ine sallamama** : Hayasızca diledi ini yapmak. Çevresindekilere sövüp saymak.
- 193. üsdüne açılma** : Kızgınlık duyulan ki iye ilk kar ıla mada kötü sözler söylemek.
- 194. üsdüne çullanma** : steklerini yaptırmak amacıyla baskı yapmak.
- 195. üsdüne sı ma** : Çok korkmak. Deh etli korku kar ısında kaygılanmak.
- 196. üsdüne sinmeg:** i olması gerekti i gibi bitirmek. Yapılan i içine sinmek.

Tümleci çıkma durumunda olan bu tür deyimler de vardır. Bu deyimlerde de yüklem görevindeki fiil etken durumdadır:

197. ba mndan çıkardma (ST:Ba mndan savmak): Kurtulmak için çe itli nedenler ileri sürüp uzakla tırmak.

198. dilinden açırma (ST: A zından kaçırmak): Bo ta bulunup söylenmemesi gerekenleri söylemek.

199. arnından onu ma : ç hesapla ma yapmak.

200. sırtından silkelemeg: Kayırmayı bırakıp, ili kileri de e it düzeye getirmek.

Belirlenen u deyimlerde ise organ adı iyelik eki almaksızın üzerine çıkma durumunu kabul ederek deyimde kurucu öge olarak görev almı tır

201. enseden kesmeg: (1.temel anlam:) Bo azlamak. (2.Deyim anlamıyla): Günlük ya amda çevresindekilere kar ı acımasız davranmak.

202. g...den terlemeg: Yapılan bir i sonucunda a ırı yorulmak.

imdiye kadar sıralanan deyimlerde kurucu ö elerin her ikisi de birer sözcükten (organ adı + fiil) olu mu tu. Fakat, Kıbrıs a ızlarındaki deyimlerden bir bölümünde iki ayrı kurucu ö eye sahip olmasına ra men, bu ö elerden biri, bazen de her ikisi söz öbe i biçiminde olu mu tur. Bunlar öyle sıralanabilir:

o Dolaylı tümleci belirtili ad tamlaması yapısında olanlar:

203. alınımı akına vurma : Ki iyi sersemletip duyu organlarını devre dı ı bırakacak biçimde vurmak.

204. ba mndan a m i lernan u ra ma : Gücünün üstünde olan i leri yapmaya çalı mak.

205. birbirlerini aya larına basma : Dar bir alanda dola mak.

o Dolaylı tümleci sıfat tamlaması olan:

Sıfat tamlamasını olu turan yapı basit bir öbek olabildi i gibi karma bir yapıda da olabilir.

206. altın a...dan, gümü s...den do ma : Ola anüstü olanaklara sahip olmak.

207. be bö ründen çadlama : (Bkz. Be bövründen vurulma)

208. **be bö ründen vurulma** : Çok sıkıntı ve acı çekmek. (kr . be bö ründen vurulma)

209. **bir barma da oynadma** (ST: **Bir parmak üstünde çevirmek**): Oyuna getirip sıkıntı vermek.

210. **boyuna posuna ba mama** : Ki ileri de erlendirirken dı görünü lerine önem vermemek.

211. **dörd göz arasında büyütmeg**: Çocu u analı babalı büyütmek.

212. **ızıl edden, sarı b...dan çıkardma** : Dünyaya getirip bakıp, besleyip büyütmek.

213. **g...d içim adar evde ya ama** : Çok küçük yerde ya amak.

o Yüklemleri birle ik fiil olan:

214. **a ızdan hürmed edmeg**: Kusmak.

215. **afasına dan edmeg**: Çok uzun süreden beri anlayamadı nı birden bire kavramak.

B.1.6. Zarf tümleci + yüklem yapılarındakiler:

Di er deyimlerin ço unda deyimli olu turan kurucu ö eler iki sözcükten ibaretti. Fakat, zarf tümleci ve yüklem kurulu unda olan deyimlerde tümleci meydana getiren taraf ço unlukla bir öbekten meydana gelir. Bunlar:

o **Zarf Tümleci ilgeç öbe i (organ adı + ilgeç + fiil) olanlar:**

216. **burnuna adar doyma** : A ırı doyunluk duymak.

217. **iki gözü gibin ba ma** : Titiz davranıp çok özen ve ilgi göstermek.

218. **suratıyanan dövme**: Surat asmak. Öfkeli bakı larla kar ıdakini azarlamak.

o **Zarf tümleci ortaç öbe i (genellikle organ adı + ortaç görevindeki söz+ yüklem i levi ta ıyan fiil) olanlar:**

219. **ba ba yıkayıb sermeg**: Kızıp azarlamak.

220. **ba mndan üç uru çevirib da vermeg**: Bo inançları olanların tehlikelerden korunmak için yoksul birine para yardımı yaparken uyguladıkları eylemi anlatan deyim.

221. **dörd aya ını uzadıb yadma** : Bütün görev ve sorumlulukları bo vermek.

222. **eli oldu unda/ deydi inde yabma** : Bo kalınan bir zamanda yapmak.

223. **afa dikib gidmeg**: Uyarılara aldanmadan kendi bildi ini yapmak.

224. **an irin olub a ma** : Kurtulu u olmayan hastalıklara u rayıp günden güne tükenmek.

225. **g...üne baka baka gidmeg**: Bekledi ini veya umdu unu bulamadan bir yerden ayrılmak.

226. **ula ları ısıb ba ma** : Dikkat etmek. Duygu ve dü ünceyi gözlemde odaklamak.

227. **uyru dikib gidmeg**: Çevreye ve kurallara aldırı etmeden diledi ini yapmak.

228. **uyru sallayıb gidmeg**: Ça rı yapılmadan gitmek, yaltakçı olmak.

○ **Zarf tümleci belirtisiz ad tamlaması olanlar:**

229. **bıyı altı gülümsemeg (ST: Bıyık altından gülmek)**: Alay etti ini belli etmemeye çalı arak gülmek.

230. **dirseg keyfi yadma** : Kaygısızca yan gelip yatmak.

231. **g...d üsdü oturma** : Umursamaz biçimde durmak.

○ **Zarf tümleci ikileme olanlar:**

232. **a ızlı yüzlü onu ma** : Kırıcı olmadan, do ru düzgün konu mak.

233. **ba dan a a ı süzmeg**: Bakılan ki iyi her yönüyle incelemek.

234. **kelle ciyer o alama** : Tüm a ırlı ını koymak.

B.2. Üç kurucu ö eden olu an eylemlilik öbe i biçiminde deyimler:

Bu deyimlerde de organ adı ço unlukla deyimi olu turan müstakil bir kurucu ö edir ve ço unlukla deyimden en ba nda görev alır. İlgili deyimlerin yapı özellikleri iç dizgeye göre sıralanabilir:

B.2.1. Özne + tümleç + yüklem yapısında:

235. **yüzünü aka çıkarma (ST: Yüzünü a artmak)**: Övünülecek i ya da i ler yapmak.

B.2.2. Dolaylı tümleç (organ adı) + belirtisiz nesne + yüklem yapısında:

236. **a ızlara sakız olma** : Herkesin diline dü mek.

237. **a zında ba la/ bo ıslanmama** : Sır tutamamak. Her duydu unu çevresine yaymak.

238. **ba azına can bilem olamama** : İnsanlık bir yana özdeksel bir de eri bile olmamak. Yapılan kar ıla tırmada sözü edilenin çok de ersiz oldu unu belirtmek.

239. **bir ılma bilem zarar vermemeg** (ST: **Kılma dokunmamak**): Birini en küçük olumsuz de i ikli e bile u ratmamak.

240. **ciyerine da basma** : Çok üzüldü ü halde belli etmemek.

241. **ciyerine da ka ma** : Ki iye çok üzüntü ve acı vermek.

242. **g...üne ar o illo¹²/ ni adır sürmeg**: Ki iye acı vererek kaçırtmak, eyleme geçirtmek. (kr . g.....üne ab so ma)

243. **g...üne ate li odun so ma** : Ki iyi güç ve sıkıntılı duruma sokmak.

244. **g...üne barma adma** : Aldatıp oyuna getirmek. Birinin onurunu kırıcı eylem koymak.

245. **g...üne kına ya ma** : Üzülesi bir duruma sevinmek.

246. **g...üne ab so ma** : (Bkz. G.....üne argo ilo/ ni adır sürmeg)

247. **gözlerinden uyku a ma** : Çok uzun süre uykusuzluk çekmek.

248. **ula ma ur un a ma** Sıkı ık bir durumda olundu undan söylenenleri i itmezlikten gelmek.

249. **sigde kemig arama** (ST : **Öküz altında buza ı aramak**): Her söylenece ne çekince koymak. Gerçek dı ı yollarla suçlu aramaya kalkmak.

250. **ehidalara ye il gödlü mumlar adama** (ST: **Adak adamak**): Bir dilein yerine gelmesi için kurban kesip mum yakmak gibi niyetlerde bulunmak.

B.2.3. Zarf tümleci + dolaylı tümleç + yüklem yapısında:

251. **a zını açarkandan a zına girmeg**: Konu maya ba larkenden sözünü a - zına tıkamak.

¹² ar o illo: Kirpi (Erinaceus europaeus).

252. bir ula ından girib, obir ula ından çı ma (ST: Bir kula ından girer, öbür kula ından çıkar): Söylenenlere ilgisiz kalıp akılda tutmamak, önemsememek.

253. el s...iynan gerde e girmeg (ST: El kazanıyla a kaynatmak): Bir bacasına ait olan malla i ret i biçimde i ba armaya çalı mak.

254. suvanı göbe i/ s...i gibin ortada alma (ST: Sipsivri kalmak): Yapayalnız kalmak.

255. yüze gülüb bıyı a osurma (ST: Yüzüne gülüp anasını a latmak) Karışındakini davranı larıyla aldatıp zor duruma sokmak.

256. yüze yüze uyru una gelmeg: Bir i te, ya da olayda sonuca çok yakla - mak.

B.2.4. Belirtili nesne + zarf tümleci + yüklem yapısında:

257. edlerini dilim dilim do rama : En iddetli biçimde cezalandırmak.

258. anı anıman yıkama : Zincirleme cana kıyıcılık etmek.

B.2.5. Özne nesne + dolaylı tümleç + yüklem yapısında:

259. a lı b...una arı ma : Beklenmedik bir olay korkusu sonucu ussal i levi durmak.

260. aya ı da a dakılma : Önüne beklenmedik bir engel çıkmak.

261. aya ı düze basma : Kötü durumdan kurtulup esenli e kavu mak.

262. aya ı yerden kesilmek: Dengesini yitirmek.

B.2.6. Özne + belirtisiz nesne + yüklem yapısında:

263. a zı a sülemen olma : A zı acımak, zehir gibi olmak..

264. d...ları barda olma : Çok acı duruma dü mek.

265. dili ço böyümeg: (ST: dili pabuç kadar/ dili uzamak): Kendisini, belli bir konuda haklı göstermeyecek, ki iyi kıracak derecede saygı dı ı davranı ve konu ma yapmak. Konu ulmaması gereken bir konuda konu mak.

266. dili ço uzama : (kr . dili ço böyümeg)

267. di leri kemane çalma : So uktan tiril tiril titirmek.

268. eli egmeg dudma : Kendi gereksinimlerini i leyerek kazanabilecek kadar büyüme, olgunla mak.

269. arnı dıka basa dolma : 1. Doymak. 2. Birine karşı öfke ve kin duyacak kadar olumsuzluğu içte biriktirmek.

270. g...ü dil ba lama : Sürekli söylenip durmak. (kr . g.....ü dil perdah edmeg)

271. g...ü dil perdah edmeg: (Bkz. g.....ü dil ba

288. sa elinden sol eline emniyeti olmama : Kimseye güvenmeyecek derecede a ırı ku kucu dü ünceler beslemek.

B.2.9. ki zarf tümleci + yüklem yapısında:

289. g...üne ab so sa da gene olmama : Bütün yol ve yöntemler denenmesine rağmen yine de barınmamak. (kr . g.....üne ab sürseler da gene hayır edmemeg)

290. g...üne ab sürseler da gene hayır edmemeg: (bkz. bötüne : kr ÷

a Ğı

P 1 † & tñ ^ R û. \$i X,P h å Ð î À ç Ð ` T W a % V û. \$ • å (L a \1 } @ WWW. û. F X

B. 2.17. Zarf tümleci + özne + yüklem yapısında:

300. gözü bakıb, dili söylememeg: Olumsuz ko ullar sonucu eylem yetisini yitirmek, hiçbir eylemde bulunamamak.

B.3. Dört kurucu ö eden olu an eylemlik öbe i biçiminde deyimler:**B.3.1. Zarf tümleci + belirtili nesne + dolaylı tümleç + yüklem yapısında:**

301. arın doyunca s...i omza vurma : Beslenmekten ve cinsellikten ba ka ey dü ünememek.

302. oturdu unda aya ları yere deymeg: Eski dönemlerde bir kızın evlenecek ya a geldi ini tespit etmek için onu bir sandalyeye oturtup ayaklarını yere de ip de medi ine bakılırdı. te bu olaydan hareketle olu turulan bu deyimde evlenebilecek ya a gelmek ifade edilmektedir.

B.3.2. Zarf tümleci + dolaylı tümleç + belirtisiz nesne + yüklem yapısında:

303. g...ünü yırtıb ba ma af a geymeg (ST: Kıçını yırtmak): Ba ırıp çarınmak.

B.3.3. Özne + zarf tümleci + belirtisiz nesne + yüklem yapısında:

304. arın a lı dan davul çalma (ST: Karnı zil çalmak): Çok acıkmı olmak.

B.3.4. Dolaylı tümleç + belirtili nesne + zarf tümleci + yüklem yapısında:

305. a zından sözü kerpeteninan çıkarma (ST: Dirhemle söylemek): Düüncelerini esirgemek, konu mayı sevmemek.

B.3.5. Zarf tümleci + belirtili nesne + zarf tümleci + yüklem yapısında:

yüzünü yumu a lı ndan donunu a ı hic urumama : Yumu ak huylu olunması sebebiyle çevredeki insanlar tarafından sürekli sömürülmek.

Kıbrıs a ızlarında paralel yapıdaki kurucu ö elerin bir eylemli e ba lanmasıyla olu mu deyimler de vardır. Bu deyimlerde kurucu iki öbekten ilki yüklemine yitirmekte, kendinden sonraki paralel yapıdaki öbe in yüklem görevindeki eylemine ba lanmaktadır.

Eylemlik öbe i biçimindeki deyimleri kendine özgü bir iç dizgeye (cümle yapısına) sahip oldu unu kabul ederek üstte verilenlerin yapıcı basit cümle biçiminde oldu u söylenebilir. Ancak, ba ımlı sıralı cümle biçimindeki eylemlik öbekler de vardır. Deyimi olu turan ba ımlı sıralı cümle içinde her iki tarafın ö elerinden biri

ortak oldu u kadar anlam açısından da kendi aralarında ili kilidirler (Atabay ve öte. 2003: 109).

306. ba ma dara , g...üne y.... arama : Zor olan sorunlara çözüm aramak.

307. ba man gö ü, s...inan dünyayı diremeg: Kendini çok güçlü görmek.

308. dili a zına, a zı da diline uymama : Geçmi te olan, ya da ya anan du-
rumla ilgisi olmayan sözler söylemek. Do ru yargı ortaya koyamamak.

**309. e e i s...iynan, deveyi havurduynan yemeg (ST: Deveyi havuduyla
yutmak):** Büyük çapta hırsızlık yapmak.

**310. ula mın duydu unu ba asının ula ma, gözünün gördü ünü
ba gasının gözüne vermeg:** Ba kalarının arasını açacak, geçimsizlik yaratacak
biçimde söz ta imak.

**311. pireyi gözünden, deveyi dizinden vurma (ST: Pireyi gözünden (çaka-
lı dizinden) vurmak):** Çok güç ve olasılı ı çok dü ük olan i lerli ustalıkla yapmak.
Attı nı vuran iyi ni ancı olmak.

Deyimler içinde eylemlik ve ad öbe i biçiminde kullanılanların ço u, cümlede
bir ö e gibi (sözcük de erinde) kullanılır. Ancak, cümle biçiminde olan ve tek ba -
larına cümleden ba ımsız olarak yargı bildiren deyimler de bulunur. Kıbrıs a ızla-
rındaki bu türden deyimler ad ve fiil cümleleri hâlinindedir.

312. ula dan dolma: Do rulu u ku ku götüren ve ba kasından i itilen söz.

Üstteki deyim bir eylemlik öbe i olmakla beraber yapıca di er sıralananlardan
ayrılır. Di er öbeklerde öbe in ana unsuru durumundaki fiil tek ba ma eylemlik
durumdayken, cümle içinde dü mekte, deyim kurulan cümledeki ba lama göre
farklı kip ekleri kabul edebilmektedir. Bu deyimde ise ad öbeklerinde oldu u gibi
bir ki inin durumu, davranı biçimi vb. betimlenirken mastar eki öbekte kalıpla -
makta, dü memektedir. Ba ka bir deyi le bu deyim çekime girmez.

C. Ad cümlesi biçimindeki deyimler:

C.1. Basit cümle yapısında:

C.1.1. Bildirme cümlesi biçiminde:

Bildirme cümlesi biçiminde olu an bu deyimlerde de deyimi olu turan ilk söz-
cük ço unlukla bir organ adıdır.

Deyimin kurucu ö esi olan yüklem görevindeki sözcük ‘var’ ko acı olabilece i gibi ekli/ eksiz üçüncü ki i bildirme durumunda bir ad da olabilir. Olumluluk bildiren ‘var’ ko acıyla kuruldu u belirlenen deyimler unlardır:

313. Ba mı üsünde yeri var (ST: Ba mın üstünde ta imak/ yeri olmak): Birine çok de er veren ki i.

314. Gözü var: Kıskançlık duygusu oldukça öne çıkmı ve bu nedenle çevresine zarar verdi ine inanılan ki i.

Yüklemi eksiz üçüncü ki i bildirme durumunda olan deyimler ise ‘var’ ko acıyla kurulanlara göre çok daha fazladır. Bu yapıdaki deyimler:

315. A lı dokuz arı havada: Gerçekleri görmeyip, dü aleminde ya ayan (ki i).

316. Aya aya üsünde: Geçim sıkıntısı çekmeyen sa lıklı ki inin ne esi.

317. Aya ı benzinde: leri yolunda (ki i).

318. Bed be iz sarı leymon: Korku, endi e ya da utançtan yüzünün rengi sararan (ki i).

319. Boy pos yerinde: Çok yakı ıklı (ki i).

320. Burnuna adar dolu: Patlama noktasına gelmi çok sinirli (ki i).

321. Di ine görem: 1.Yenilebilecek kadar yumu ak ve gev ek olmak. 2.Gücünün yetebilece i (ki i).

322. Edleri bı ıl bı ıl: Oldukça i man ve sa lıklı (ki i). (kr . Edleri bo ul bo ul)

323. Edleri bo ul bo ul: (bkz. Edleri bı ıl bı ıl)

324. Edleri panca panca: Yatalak hastalık sonucu derinin erimesi.

325. Eli aç : Çevresindekilere cömert davranan (ki i).

326. Eli olu uzun: Sözü geçen güçlü (kimse).

327. aba dö eg a... havası: Çok so uk ve ayazlı gün ya da gece.

328. arnı ifid çar ısı: Ba kaları için sürekli olumsuz yargılar koyan hile ve düzen içerisindeki (ki i).

329. Gözü göynü to (ST: Gözü tok): Mal mülk edinme hırsı ta imayan (ki i).

330. Gözü ula ı kiri de: Dikkatle bekleyen (ki i).

331. ki eli bir da altında (ST: ki aya mı bir pabuca koymak): Bir i i ivedice bitirmesi için ki iyi sıkı tırıp a ırtmak.

332. ki yüzlünü biri (ST: ki yüzlü): Özü sözü bir olmayan (ki i).

333. Kelle ciyer be o a: Çok zayıf ki i.

334. Köpeg gibin dili bir arı dı arıda: Çok fazla yorgun (ki i).

335. Körü da isdedi i iki göz (ST: Körün istedi i bir göz, Allah verdi iki göz.): Diledikleri istedikleri fazlasıyla eline geçen (ki i).

336. Sandı dakı sepeddeki sırtında: Çok so uk günlerde yoksul ki ilerin ısınmak için bütün elbiselerini giymeleri.

337. Tüyleri biz biz (ST: Tüyleri diken diken olmak/ Tüyleri ürpermek): Herhangi bir nedenle kılları dikilmi ki i. Korku veya tiksinti gibi duygular kar ısında olu an vücut tepkisini anlatan bir deyim.

338. Yüzü suyu hürmetine: Duyulan saygı kar ılı ı yapılan iyili i anlatmak için kullanılan söz.

339. Yüzünden dü en bi parça: Pek somurtkan veya yüz ifadeleri donuk (ki i).

Olumsuzluk bildiren ad cümlesi biçimindeki deyimlerde yüklem bu görevi üstlenen ‘yok ve de il’ ko açlarıdır.

340. A lı yar deyil (ST: Aklı ba ma yar olmamak): Tutarsız, dü üncesiz eylem koyan (ki i).

341. Gözünü anbarı yo dur: lginç, çekici ve güzel olanlara bakmaya doyamayan (ki i).

342. lemeye g...ü yo : Ya am kavgasında canını sıkıya koymayan dirençsiz, kararından dönen (ki i).

343. Yüzünün ardı önü belli deyil: Ne yapaca ı pek belli olmayan (ki i).

C.1.2. Soru cümlesi biçiminde:

344. G...ü sıkı [mı]?: Yüreksiz ki iye söylenen deyim.

345. G...ünün gicisi [mi] var?: Gereksiz eylemlere karı mı ya da karı mak isteyen ki iye bunun hiçbir anlamı olmadı mı ifade etmek için kullanılan deyim.

C.2. Sıralı cümle yapısında:

Bu deyimler de kurucu ö elerinden yüklem esas alarak sınıflandırılabilir. Bu açıdan yüklem yerine, anlamına ve görevine göre de niteliklerini göz önünde bulundurarak ilgili ba lık altındaki deyimler kendi içinde u özellikleri ta ır:

Her iki yüklemi de olumluluk bildiren ‘var’ ko acıyla olu mu , kurallı tümce biçiminde:

346. A zı var, ba zı var: Rü vet yemeye e ilimli (ki i).

347. Baca adar boyu var, türlü türlü huyu var: Kendinden beklenmeyecek derecede zor i leri ba arabilen kısa boylu veya ya ı küçük (ki i).

Her iki yüklemi de eksiz üçüncü ki i bildirme durumunda deyimler de belirlendi. Bu deyimler olumlu, kurallı cümle biçimindedir:

348. Akıl maran oz, fikir cicoz: Akılsız ki iler için söylenen deyim.

349. Ed da elinde, bıçag da [elinde]: Varlıklı, güçlü kuvvetli ve istedi ini yapabilen (ki i).

350. El ba lı, ciyer da lı: Güçsüzlü ün getirdi i umursamazlık.

351. El elde, ba ba da: Ne artmak ne de eksilmek. Kazanılanla yitirilenin denkli ini anlatan deyim.

352. Ele pi mi , ona urtarılmı : Herkesten farklı olmamasına kar ın özel ilgi gören (ki i).

353. Eli elinde, eli g...ünde: Cinsel ili kiye dü kün çiftlerin durumunu nitelleyen deyim.

354. armı to , sırtı bütün: Gereksinimleri sa lanan esenlikteki (ki i).

355. Gözü gözüne, g...ü g...üne [denk]: Kötülükte birbiriyle denk olmak.

356. Saçı saçaklı, oca arı duda lı: Genç olmasına kar ın ya lı görünümlü bakımsız kadın ya da kız.

Kurucu taraflardan biri olumlu di eri olumsuz olan u deyimler de ilgi çekicidir:

357. A... var, amı yo : Sorunların çözümünde cinselli ini kullanan (kadın).

358. Dili var, lisanı yo : Etliye sütlüye karı mayan uysal (ki i).

Her iki tarafı ‘ne...ne’ bağlaçlarıyla bağlanarak olumsuzlaştırılmış, eksiz üçüncü tekil şahıs bildirme durumunda olan kurallı tümce biçimindeki deyimler:

359. Ne ba belli, ne aya [belli]: (Bkz. Ne ba ı belli, ne gıçı [belli])

360. Ne ba ı belli, ne ..ı [belli]: Yöneteni, yönetilene belli olmayan iş yeri.

361. Ne elinde, ne dilinde: Başarısız olmayan yeteneksiz, bilgisiz, beceriksiz (ki işi).

D. Fiil cümlesi biçimdekiler:

D.1. Basit cümle biçiminde:

Bildirme cümlesi biçimindeki deyimler de kurucu ögelerinden yüklem görevindeki eylemin hangi zaman kipine göre çekimlendiğine göre şöyle ayrılabilir:

D.1.1. Bildirme cümlesi biçiminde:

Bu deyimlerde yüklem görevini üstlenen kurucu unsurun hangi kipte olduğuna göre deyimler sıralanabilir.

Üçüncü tekil kişiyi belirli geçmiş zaman kipinde çekimlenmiş :

362. Allah akıl dağıdırkana onu bubası e eg suvarmaya yolladı: Akılsız ve dü üncesiz (kimse).

363. Bu uru afaya bir mezar tahdası deymedi: İyi kötü günler görüp her şeyi deneyimi elde etmiş kişinin durumunu ifade ederek kullandığı deyim.

364. Kör gözleri beni körledi: Kişinin sevmediği birinin olumsuz ve kötü işleri için kendisini seçmesi.

Geniş zaman kipinde çekimlenenler:

365. Beni bir gözünan göreni, ben iki gözünan görürüm: Daha önce kendisine iyilikte bulunulan kişinin onunla karı lık vermesi anlatan deyim.

366. afa isder dayansın: Stenilmeyen gürültü veya anlamsız sözleri itmek zorunda kalmayı anlatan bir deyim.

D.1.2. Soru cümlesi biçiminde:

Bu deyimlerin bir bölümü görev açısından soru cümlesi biçimindedir. Kıbrıs aızlarında soru, genellikle soru eki kullanılmaksızın vurgu ile gerçekleşir. Belirlenen bu tür deyimlerde de genellikle soru ekinden de il, vurgudan yararlanılarak soru tümcesi biçiminde deyimler oluşturulmuştur. Bu özellikteki deyimler şunlardır:

367. Eli g...üne [mi] a dı?: Bunu neden o yapmıyor anlamında terslemek amaçlı söylenen deyim.

368. G...üne [mi] dü dü?: “Öyle cesareti, yüre i var mı?” anlamında kullanılan deyim.

369. G...ü yer [mi]: “Olayların üstesinden gelecek kadar yürekli misin?” anlamında deyim.

370. Haddine, g...üne [mi] dü dü? (ST: Haddi/ haddin varsa): (Bkz. G.....üne [mi] dü dü)

371. Onu a...ında elegtirig [mi] yanar?: “Onun cinsel istekleri herkesten fazla mı?” anlamında kullanılan deyim.

372. Rahad g...üne [mi] baddı? (ST: Rahatı kışna batmak): Ya anılan rahat durumun de erini bilmemek.

373. S...iynan gö ü [mü] diregler?: Ki inin çok büyük yaptırım erki ve gücü olmadı nı bildirmek amacıyla kullanılan deyim.

D.1.3. Emir cümlesi biçiminde:

Tek örne i belirlenen bu yapıdaki deyim devrik cümle hâlinindedir:

374. Ho d, g...üm di nesin seni: “Ne söylersen söyle seni dinlemem.” anlamında kullanılan deyim.

D.1.4. Gereklilik cümlesi biçiminde:

Bilindi i gibi standart Türkçede gereklilik (-mAll) eki veya ‘gerek’ sözüyle kar ılanır. Kıbrıs a ızlarında ise bu ‘luzum/lazım’ aracılı ıyla sa lanır. Bu yapı Kıbrıs Türk a zındaki u deyim için de geçerlidir:

375. Yüzüne ba ma için luzum on o a arab içesi : Çok çirkin ki iyi anlatmak için kullanılan deyim.

D.2. Sıralı cümle yapısında olanlar:

Kıbrıs a ızlarında organ adı içeren sıralı cümle yapısındaki deyimler genellikle ba laçsız sıralı yapıdadır. Sıralı cümle yapısındaki bu deyimler de onu olu turan kurucu yüklemelerin hangi kipte olduklarına göre öyle tasnif edilebilir:

Her iki tarafı da belirli geçmi zamanda olan:

376. Dün a... yandı, bö ün [mü] kokusu çı dı: Eski olumsuz olayları de erek çevreye yarar yerine zarar verilece ini vurgulamak için kullanılan deyim.

377. om unun a...ı i di, aylesi sa a [mı] dü dü: Kendini ilgilendirsin ilgilendirmesin her konuya karı an kimse.

378. Hıg dedi da burnundan dü dü (ST: Hık/ hıh demi burnundan dü mü): Ana babaya çok benzemek.

379. S...inde bir parça nor gördü da g...ünü Cıkko'nun mandırası zanneddi/ S...inin ucunda bir parça nor gördü da g...ünü cikkonun mandırası zanneddi: Görgüsüz ki ilerın en küçük kazanımları dahi çok büyük olarak de erlendirmeleri.

Her iki tarafı da geni zaman kipinde olan:

380. Burnunun bokuna ba maz, kimyonnu kebab isder: stemleri ve beklentileri konumuna denk dü meyen ki i.

381. Ele pi mi , ona urtarılmı : Herkesten farklı olmamasına kar ın özel ilgi gören ki i olmak.

382. Elleri hamur ovalar, gözleri dana ovcalar: Dikkati da ınık, kendini i ine veremeyen ki i.

383. Etim/ eti yenmez, derim/ derisi geyilmez: Albenili ve birine yarayacak yanı kalmamı , ki i.

384. u u maz, yılan ba rımı sürümez (ST: Ku uçmaz, kervan geçmez): Issız ve çok sapa kır yeri.

385. S...inden bir tel dü er, deler deryayı geçer: Çıkarları konusunda a ırı duyarlı olup, en küçük zararlara bile ba ırıp ça ırmak.

Her iki tarafı da emir kipinde olan:

386. A gözünü da, af oy içine: Çevresindeki gerçekleri göremeyen ki ile-re daha dikkatli olmaları konusunda uyarı yollu söylenen deyim.

387. A laman a laman, g.....üne aba ba laman: Sürekli a layıp çevre-since alay konusu edilen ki iye söylenen deyim.

388. Yala avcunu da, da a larım i mesin: “Bo una umutlanma, dile in iste-in geçkele mez.” anlamında kullanılan deyim.

389. Yüzüne gül, a zındakımı al (ST: Yüzüne gül, anasımı a lat): Çevresin-deki fırsatçı ki ilere kar ı koyamayacak kadar saf, iyi niyetli, haklarını koruyama-yacak kadar uysal olan ki iyi anlatan deyim.

3. Kıbrıs A ızlarındaki Deyimlerin Anlambilgi Özellikleri

Deyimlerin olu umunda görülen en önemli anlam olayı anlam kaymalarıdır. Anlam kaymaları (aktarımları) ise ba lıca u yollarla gerçekleşir:

3.1. Deyim Aktarmaları:

Deyim aktarması, kavramlar arasındaki benzerliklerden yola çıkılarak birinin adlandırılmasında di erinden yararlanma olgusudur. Kavramların adlandırılmasında anlatıma renk katan, özellikle soyut kavramlar için somutla tırma yoluyla yeni anlatım yolları açan deyim aktarmaları, böylece dilin yaratıcılık özelli ini örneklendiren bir anlam olayıdır (Suba ı 1988:24). Benzetme ve somutlama ile yakın ili ki içinde olan deyim aktarmaları içinde (benzeyen: araç, benzetilen: amaç, benzetme yönü: ili ki ö esi ve benzetme edatı) dört temel aktarım unsurunu barındırır. Ancak, bu ö elerin kullanımı incelendi inde deyim aktarması yapısında belirgin olan bir ba ka özellik, amaç ve aracın tek bir görüntüsünün olu u, bunlar arasındaki ili kinin ise, oldukça uzak olu u dikkat çekicidir (Suba ı 1988: 26).

Türkçede deyim aktarmaları yoluyla olu an deyimlerin, bütün deyim tanımlarına tam anlamıyla uydu u ve aynı zamanda birinci dereceden örnekler oldukları görülür (Suba ı 1988: 104). Türkçede benzetmeye dayalı kullanımlar olarak deyim yapılarının amaçladığı etkili ve kalıcı olma özelli i de bu tür deyimlerde kendini açıkça gösterir (Suba ı 1988: 105).

Deyim aktarmalarının farklı türleri bulunur. Esasını olu turan aktarmalarda ise ço unlukla kendisine benzetilen unsur durumunda olan insan veya dolaylı olarak vücudunun bir bölümü, bir organıdır. Kıbrıs a ızlarında bu gibi deyimlere unlar örnek verilebilir:

- Bitkiden insana deyim aktarması yapılarak olu turulmu deyimler:

aba afalı: ‘Anlama yetisi kıt’. (araç: ‘ aba ’, amaç: ‘anlama yetisi kıt (ki-i)’, ili ki ö esi: ‘büyük, yuvarlak, içi bo olma’ Ø, aracı unsur: ‘gibin’ Ø .

ulumbura afalı ‘Anlama yetisi kıt’. (araç: ‘ ulumbura’, amaç: ‘anlama yetisi kıt (ki i)’, ili ki ö esi: ‘büyük yuvarlak bir ba a sahip Ø, aracı unsur: ‘gibin’ Ø

- Nesneden insana deyim aktarması yapılarak olu turulmu deyimler:

ayna yüzlü ‘Güzel yüzlü ki i’. (araç: ‘ayna’, amaç: ‘yüz (ki i)’, ili ki ö esi: ‘güzellik, berraklık’ Ø, aracı unsur: ‘gibin’ Ø .

pul gözlü: Gözleri küçük (ki i). (araç: ‘pul’, amaç: ‘göz (ki i)’, ili ki ö esi: ‘küçüklük’ Ø, aracı unsur: ‘gibin’ Ø) .

bullu suradlı: Do um özrü ya da bir kaza sonucu yüzü yumru yumru olmu ki- i. (araç: bulla [bir çe it ekmek], amaç: ‘ki i’ Ø, ili ki ö esi: ‘ekil’ Ø, aracı unsur: ‘gibin’ Ø)

- Hayvandan insana deyim aktarması yapılarak olu turulmu deyimler:

anad a ma ‘çok sevinme’ (araç: anad [ku], amaç: ‘ki i’ Ø, ili ki ö esi: ‘bedensel hareketle durumu dı a vurma’ Ø, aracı unsur: ‘gibin’ Ø)

gigsi suradlı ‘Çirkin suratlı (ki i)’. (araç: ‘gigsi’, amaç: ‘yüz (ki i)’, ili ki ö esi: ‘çirkinlik’ Ø, aracı unsur: ‘gibin’ Ø .

urkuda suradlı ‘Alt çene kemi i uzun olan çirkin yüzlü ki i’. (araç: ‘urkuda’, amaç: ‘surat (ki i)’, ili ki ö esi: ‘çirkinlik’ Ø, aracı unsur: ‘gibin’ Ø .

mi aro suradlı ‘Çirkin yüzlü (ki i)’. (araç: ‘mi aro’, amaç: ‘surat (ki i)’, ili ki ö esi: ‘çirkinlik’ Ø, aracı unsur: ‘gibin’ Ø .

3.2. Ad Aktarmaları:

Ad aktarmasını sözlüksel anlamın ad de i tirdi i, yani göstergenin kavramı de- il, kavramın, göstergesini de i tirdi i bir aktarım türü olarak açıklayabiliriz. (Su- ba ı 1988: 28). Ba ka bir de i le ad aktarması, anlatılmak istenen kavram kullanıl- madan, onun ilgisi, ili kisi bulunan bir ba ka kavramla dile getirilmesidir (Aksan 1999: 69).

Ad aktarmalarında araç olarak amaçla do rudan ili kili göstergeler kullanıldı- ndan, araç ve amaç arasındaki ili ki deyim aktarmalarının tersine birbirine çok yakındır. Bu nedenle de algılanması di er anlamsal olaylarla olu mu deyimlere göre daha arka planda kaldı ı gibi anlatımdaki etkileri de deyim aktarmaları yoluyla olu mu deyimler kadar öne çıkmayabilir:

aya patırdısı ‘tela lanarak gürültü yapma’ (Deyimlik anlam yapılanması içinde araç: ayak ‘temel anlamda’, amaç: patırtı Ø ‘temel anlamda’, ili ki yönü: Ø ‘tela la ortaya konan eylem sonucu çıkan gürültü; parça bütün ili kisi kurulmu ’).

bir arm, bir assı ‘fazla kilosuz olmayan, albenili’ (Deyimlik anlam yapı- lanması içinde araç: karın ve kasık ‘temel anlamda’, amaç: ki i Ø ‘parça bütün ili - kisi içinde kastedilmekte’, ili ki yönü: Ø albenililik).

elini dutub da adını yazdırma : ‘Birinin en temel bilgileri ö renmesine yar- dım etmek’. (Deyimlik anlam yapılanması içinde araç: elini dutub da adını yazdır- ma eylemi ‘temel anlamda’, amaç: birinin en temel bilgileri ö renmesine yardım

TÜRKİYAT ARAŞ

gözleri bubburis gibin olma : Hastalık, uykusuzluk ya da yorgunluk nedeniyle ölgün bakı larla bakmak. (bkz. 283)

gözleri tekerleg gibin dönmeg: Çok fazla sinirlenmek. (bkz. 285)

suvanı göbe i/ s...i gibin ortada alma (ST: Sipsivri kalmak): Yapayalnız kalmak. (bkz. 254)

cingane y...ı gibin: Her an hazır durumda olan (kimse). (bkz. 64)

durna gözü gibin: Berrak, saydam ve parlak görünümlü (nesne). (bkz. 65)

zü ürd büzü ü gibin: Susmak bilmeyen (ki i). (bkz. 66)

Bu deyimlerde ortak yön benzetme yoluyla deyimle tirmeye gidilirken benzetme edatı olarak ‘gibin’in kullanımıdır. Kimi zamansa benzetme edatı bulunmayan örneklerle de karılaabiliriz. 45, 48, 53, 162, 163, 286, 314 ve 350 numaralı deyimler bu türdendir.

4. Kıbrıs A ızlarında ve Türkiye Türkçesindeki Deyimler Arasındaki li - kiler

Kıbrıs a ızlarında kullanılan deyimlerin bir bölümü standart dildekilerle ortaktır. Fakat, Kıbrıs a ızlarının ses veya biçim özellikleri nedeniyle kimi de i imlere u rayan deyimler de vardır. Bunun yanında kurucu ö elerinden biri/birkaçı de i enler vb. de görülür:

•

ST: surat asmak

KA: yüz asma / endirmeg/ dü ürmeg / eymeg

- Aynı organ adları kullanılmasına rağmen dillendirilmek istenen kavram için ba ka ad veya eylemlerden yararlananlar:

ST: içli dı lı olmak

KA: i li di li, sarımsa ba lı

ST: rahatı kıcına batmak

KA: rahad g.....üne [mi] baddı?

ST: akli ba ına yar olmamak

KA: a lı yar deyil

ST: tüyleri diken diken olmak/ Tüyleri ürpermek

KA: tüyleri biz biz

ST: ba mın üstünde ta ımak/ yeri olmak

KA: ba mını üsdünde yeri var

- KA'daki kimi deyimlerde söz kadrosunun geni letilmeye veya daraltılmaya gidildi i de olur. Böylelikle anlatılan kavramın daha da pekiştirilmeye veya zayıflatılmaya çalışıldı ı görülür:

ST: pıreyi gözünden vurmak

KA: pıreyi gözünden, deveyi dizinden vurma

ST: baklayı a zından çıkartmak

KA: dilini altındaki ba layı çıkardma

ST: gözü tok

KA: gözü göynü to

ST: deveyi havuduyla yutmak

KA: e e i s...iynan, deveyi havurduynan yemeg

ST: kıcıyı yırtmak

KA: g...ünü yırtıp ba ına af a geymeg

ST: dili uzamak

KA: dili ço uzama / böyümeg

- Deyimlerin kurucu ö eleri bazen de düzenleni bakımından de i i- me u ramı tır. Deyimi olu turan kurucu unsurlar aynı kavramı kar ı-

lamak üzere bir araya gelse de standart dildekinden farklı çekimlere girer:

ST: bir kula ından girer, öbür kula ından çıkar

KA: bir ula ından girib obir ula ından çı ma

ST: göze batmak

KA: gözüne badma

ST: bir parmak üstünde çevirmek

KA: bir barma da oynadma

ST: bıyık altından gülmek

KA: bıyı altı gülümsemeg

ST: sipsivri kalmak

KA: suvanı göbe i/ s...i gibin ortada alma

- Standart dildeki kar ılı ıyla aynı kavramı dillendirmesine ra men görünümü ba tan sona de in de i ime u rayan, yeni bir görünüme ula an deyimler de bulunur:

ST: iki aya ını bir pabuca koymak

KA: iki eli bir da altında

ST: el kazanıyla a kaynatmak

KA: el s...iynan gerde e girmeg

ST: öküz altında buza ı aramak

KA: sigde kemig arama

Standart dildeki deyimlerle ortak olanlar yanında, sadece Kıbrıs a ızlarına özgü deyimler de vardır. Di er yandan Türkiye Türkçesinin standart dil haricinde, di er a ızlarla ortakla an deyimleri farklı co rafyada ya ayan Kıbrıs Türkü'nün ba lı oldu u dil birli iyle geçmi ten gelen ili kilerini göstermesi ba lamında dikka te de erdir. Hemen hemen bu deyimlerde de standart dildekilerle arasında olan farklılıklara benzer farklar kendini ortaya koyar. çinde organ adı barındıran bu tür ortak deyimlere unlar örnek verilebilir:

KA: eli verib dirse i çekmeg

NA: eli verip dirse i geri çekmek.

KA: eytanı g...üne barma adma

NA: eytanın g...üne anahtar uydurmak.

KA: köpeyi g...üne sokub çıkardma

MA: iti g...üne sokub çekmeg.

KA: el s...iynan gerde e girmek

KA: el a zıyla ayran içmek

IA: el a zıyla çorba içmek

SA: el a zıyla ku tutmak

MA: el s...iynen aygırlık itmek.

Anadolu a ızları içinde birok varyantı belirlenen bu deyim, standart dilde ‘el s...iyle gerde e girilmez’ biçiminde bir atatsözü olarak kullanılır.

KA: ula ını böcüsünü öldürmeg

GA: kula ının böcü ü ölmek.

4. Sonuç

Türklerin eyleme dayalı ya amı Kıbrıs Türk deyimlerine de yansıma tır. Yapıca eylemlik öbe i biçimindeki deyimlerin ad öbe i biçimindekilere göre sayıca çokluğu bunun bir kanıtıdır. Bu deyimler içinden ad öbe i biçimindekilerde genellikle organ adı nitelenen ö e (deyimin ikinci unsuru) konumundadır. Basit eylemliklerdeyse grubun ilk unsuru haline gelen organ adı özne, nesne vb. görevlerledir.

Eylemlik öbekleri barındırdıkları ö e sayısına göre en az iki kurucu unsurdan olu makla beraber, üç veya daha fazla ö e de barındırabilmektedir. Eylemlik öbe i kurulu undaki deyimlerde, deyimler kısa ve özlü anlatımlar oldu u için yalnızca iki ö eden olu anların sayısı oldukça fazladır.

Ad öbe i biçimindeki deyimlerde esas alınan ki idir. Ki inin dı görünümü, algı becerisi vb. deyim yoluyla anlatım bulmu tur. Eylemlik öbeklerdeyse hedef genellikle bir davranı biçimini, eylemi anlatmaya yöneliktir.

Cümle yapısındaki deyimler (kendi içlerinde yargılı olanlar) incelenirken yüklem esas alınmı tır. Yüklemin fiil veya addan olu una göre iki ana kola ayırdı ımız

cümle yapısındaki deyimlerde yüklem yeri, görevi, anlamı vb. nitelikleri de farklı açılardan de erlendirilerek gruplandırma yoluna gidilmi tir. Sonuçta, bu deyimlerde belirli cümle formlarının kullanımı kar ımıza çıkmı tir. Bu deyimlerde genellikle bir dı görünümün betimlemesi, bir olayın mecazi yollu nakli deyimün üslup özelli i hâline gelmi tir.

Kıbrıs a ızlarındaki deyimlerde, günlük konu ma dilinin aksine, söz dizimi ku-rallıdır. Bilindi i gibi Kıbrıs a ızlarında devrik cümle yaygındır. Bu durum deyim-lerde Türkçenin do al yapısına bir kalındı ina ve ondan önemlisi deyimlerin olu-umundaki kalıpla maya ba lanabilir.

Kıbrıs a ızlarında kelime türetmede organ adları pek fazla kullanılmasa da kav-ramla tırmada deyimün bir kurucu ö esi olarak görev alması oldukça önemlidir. Türkçede somutla tırmanın güzel örnekleri olan deyimlerde, organ adlarının ki inin iç dünyasını ele veren birer ö e olarak araç edinilmesi deyimlerde geçen organ ad-larını sayıca kabarık hâle getirmi tir.

Organ adı barındıran deyimler yakla ık üç yüz doksan tanedir. Önceden yapılan incelemelerde farklı özelliklere sahip be bin civarında deyimün Kıbrıs a ızlarında yer edindi i tespiti göz önünde bulundurulursa, bu sayı hiç de yadırganacak düzey-de de ildir. Organ adıyla olu turulan Kıbrıs a ızlarına özgü sözcükler (terimler, yer adları vb. dahi) yüz elli civarıdır. Bu da gösteriyor ki Kıbrıs a ızlarında organ adla-rının kavramla tırmada en çok kullanım sahası deyimlerdedir.

Kıbrıs a ızlarında kavramla tırma için do adan insana deyim aktarmalarının her türüne, benzetme ve somutla tırmalara rastlanır. Esas olarak bu sadece Kıbrıs a ızlarında de il, Türkiye Türkçesinde de böyledir.

Deyimlerde kalıpla ma olsa da kimi örneklerde aynı kavramın kar ılı ı olarak deyimün kurucu unsurlarından biri olarak organ adı, yakın anlamlı bir ba ka organ adıyla de i meli (ba rı delinmeg / bövrü delinmeg) de kullanılabilir. Aynı a ız içinde böyle de i iklikler görülürken Kıbrıs a ızlarındaki deyimlerle Türkiye Türk-çesindekiler arasında farklılıkların olması do aldır. Asıl önemli olan deyimlerin Kıbrıs Türkü'nün Anadolu insanıyla dil birli ini farklı co rafyada sürdürülebilme ba arısını göstermesidir.

ncelemenin en önemli bulgularından biri, Kıbrıs Türkü ve Anadolu insanı ara-sındaki kültür ba ının deyimlerden hareketle izlenmesidir. Anadolu a ızlarıyla aynı dil birli ine ba lı, fakat ayrı co rafyada ya ayan Kıbrıs Türkü'nün deyimlerinde, içinde bulundu u co rafyanın izleri, ya am biçimi, örf ve adetleri görülür. Birçok

deyimde, Kıbrıs insanının ya amından izleri takip ederek Anadolu insanıyla kültür ba ını koparmayı ına tanık oluruz.

Kavramla tırma açısından çirkin veya kötü olanı ‘surat’; suskunluk veya aksini anlatmak için ‘a ız’; idrak etme, zeki olma için ‘ afa’ gibi organların kullanması da deyimler içinde bunların rastgele de il, bilinçli ekilde seçildi inin kanıtıdır.

6. Anlam Olaylarına Göre Deyimler Dizini

Deyimler yapı özelliklerine göre incelenirken numaralandırılarak sıralanmı tır. ncelemenin bu bölümünde deyim ve ad aktarmalarıyla olu an deyimler sayıca geneli kapsadı ndan iki ba lıkta ve alfabetik bir dizinle verilmi tir. Böylelikle bu alfabetik iki dizinden hareketle istenen deyim yapı özelli i ve sözlük anlamı görülebilece i gibi, hangi anlam yoluyla olu tu una da birbiriyle ili kili, ancak iki ba ımsız bölümde ula ılabilecektir. ©

6.1 Ad Aktarması Yoluyla Oluşan Deyimler Dizini

A lı yar deyil 340.
 a lını içi 1.
 a ızdan hürmed edmeg 214.
 a ızlı yüzlü onu ma 232.
 a ızlı yüzlü iki laf edememeg 292.
 A laman a laman, g...üne aba ba laman 387.
 a zı a sülemen olma 263.
 a zına ba ma 176.
 a zından sözü kerpeteninan çıkarma 305.
 a zını açarkandan a zına girmeg 251.
 a zını payını vermeg 16.
 akıl fukarası 3.
 Allah akıl da ıdırkana onu bubası e eg suvarmaya yolladı 362.
 alını akına vurma 203.
 A...ı var, amı yo 357.
 arkasını toku lama 146.
 A gözünü da, af oy içine 386.
 Aya aya üsdünde 316.
 aya patırdısı 6.
 aya ı yerden kesilmek 262.
 barma yalama 114.
 ba ina bir mezar tahdası deymemeg 287.
 ba ina çullanma 181.
 ba ina/ üsdüne ü ü meg 184.
 ba ndan a in i lernan u ra ma 204.
 ba ndan üç uru çevirib da vermeg 220.
 ba mı etini yemeg 166.
 Ba mı üsdünde yeri var 313.
 bel bügmeg 116.
 Beni bir gözünan göreni ben iki gözünan görürüm 365.
 bıyı altı gülümsemeg 229.
 bir arın, bir assı 69.
 bir arı suradlı 71.
 bir ılına bilem zarar vermemeğ 239.

bir ula ndan girib, obir ula ndan çı ma 252.
 birbirlerini aya larına basma 205.
 Boy pos yerinde 319.
 boyuna posuna ba mama 210.
 burnuna adar doyma 216.
 burnunu dibinde 2.
 can ciyer ahbab 68.
 çenesi dü meg 78.
 daban aldırma 129.
 d... kirası alma 148.
 delilernan ba ırmama 294.
 dil alı anlı ı 9.
 dili a zına girmemeg 295.
 dili a zına, a zı da diline uymama 308.
 dili ço böyümeg/ uzama 265.
 dili ço uzama / böyümeg 266.
 Dili var, lisanı yo 358.
 dilini düvümlemeg 156.
 dilini yudma 157.
 dirseg keyfi yadma 230.
 Di ine görem 321.
 di ini ovu unu doldurmama 168.
 diz haggı alma 140.
 dörd aya mı uzadı yadma 221.
 dörd göz arasında böyüdmeğ 211.
 Ed da elinde, bıçag da [elinde] 349.
 Edleri bı ıl bı ıl 322.
 Edleri bo ul bo ul 323.
 Edleri panca panca 324.
 El elde, ba ba da 351.
 Ele pi mi , ona urtarılmı 352.
 Ele pi mi , ona urtarılmı 381.
 Eli açı 325.
 eli avcuna deymemeg 296.

eli aya ı bir yere durmamag 297.
 eli egmeg dudma 268.
 Eli elinde, eli g...ünde 353.
 Eli olu uzun 326.
 eli oldu unda/ deydi inde yabma 222.
 eli uzun 58.
 elinden geleni arkasına oymama 299.
 elleri yılmaz 57.
 aba dö eg a... havası 327.
 afa isder dayansın
 afası man os 59.
 afası basma 80.
 afasına dan edmeg 215.
 afasını alıblama 158.
 afasını ırma 159.
 an görmeg 120.
 an irin olub a ma 224.
 an sı radmag 131.
 anı anınan yıkama 258.
 anına susama 187.
 arın doyunca s...i omza vurma 301.
 arı a lı dan davul çalma 304.
 arı benden/ ondan a rır 366.
 arı dıka basa dolma 269.
 arı to , sırtı bütün 354.
 ızıl edden, sarı bo dan çıkardma 212.
 göbe i paraynan kesilmeg 298.
 g... begcisi 11.
 g... içim adar evde ya ama 213.
 g... üsdü oturma 231.
 g...den baca lı 43.
 g...den terlemeg 202.
 g...ü gidib gelmeg 272.
 g...ü terlemeg 84.
 g...üne baka baka gidmeg 225.
 g...üne barma adma 244.
 g...üne girmeg 189.

G...ü yer [mi] 369.
 G...ü sıkı [mı]? 344.
 göynü çegmeg 86.
 göz banyosu yabma 142.
 göz edmeg 124.
 göz pınarları uruma 143.
 gözlerinden uyku a ma 247.
 gözlerini gezdirib durma 162.
 gözü alma 87.
 gözü baktı, dili söylememeg 300.
 gözü dudmama 88.
 Gözü göynü to 329.
 Gözü gözüne, g...ü g...üne [denk] 355.
 Gözü ula ı kiri de 330.
 gözü seyirmeg 90.
 gözü sulu 54.
 gözü yılma 91.
 gözüne badma 190.
 gözünü af ını kesmeg 170.
 ula ardı edmeg 144.
 ula dan dolma 312.
 ula ları ısıb ba ma 226.

ula ı sa 60.
 ula ina ur un a ma 248.
 ula ının duydu unu
 ba asının ula ina, gözü-
 nün gördü ünü ba gasının
 gözüne vermeg 310.
 ula mı böcüsünü/ urdunu
 öldürmeg 172.
 u u maz, yılan ba rını
 sürümez 384.
 uyru u tidremeg II. 94.
 güne yüzü gösdermemeg
 145.
 içi orku sarma 278.
 içi ürpermeg 95.
 i i belini ırma 173.
 lemeye g...ü yo 342.
 Kelle ciyer be o a 333.
 mas ara suradlı 28.
 Ne ba belli, ne aya [belli]
 359.
 Ne ba ı belli, ne ıçı [belli]
 360.
 Ne elinde, ne dilinde 361.
 oturdu unda aya ları yere
 deymeg 302.
 ölü b.... 52.

pürçü ü a armag 96.
 Rahad g...üne [mi] baddı?
 372.
 Saçı saçaklı, oca arı
 duda lı 356.
 sa elinden sol eline
 emniyedi olmama 288.
 Sandı dakı sepeddeki sırtın-
 da 336.
 suratıyan dövmeğ 218.
 iribilla gözlü 41.
 tüy adma 126.
 Yala avcunu da, d...ların
 i mesin 388.
 yüreg tazelemeg 127.
 yüre i bal vermemeg 281.
 yüre i a ma I 98.
 yüre i arı ma 99.
 yüre i ovunma / tayfalma
 100.
 yüzü dö meg 101.
 Yüzü suyu hürmetine 338.
 Yüzüne gül, a zındakını al
 389.
 zihni açı 63.

6.2. Deyim Aktarması Yoluyla Olu an Deyimler Dizini

aya ba ı 5.
 büzzüg orkusı 7.
 deve gözü 8.
 sol da a ı 12.
 ayna yüzü 13.
 bulla suradlı 14.
 bur u gözlü 15.
 azan afalı 16.
 ozobulla afalı 17.
 il ıdır aya lı 18.
 kecefe baca lı 19.
 onnu a ızlı 20.
 pul gözlü 21.
 palüze suradlı 22.
 seped suradlı 23.
 çekic dilli 24.
 küreg dilli 25.
 lenger a zılı 26.
 man al yüregli 27.

yala a ızlı 29.
 ba la suradlı 30.
 aba afalı 31.
 ulumbura afalı 32.
 i li dı lı, sarımsa ba lı 33.
 pıradsa bıy lı 34.
 e eg afalı 35.
 gıgsi suradlı 36.
 urkuda suradlı 37.
 maymun suradlı 38.
 mi aro suradlı 39.
 af ayıd/ akayı gözlü 40.
 il burnulu 42.
 bidda a afalı 44.
 dadsız suradlı 46.
 gevreg gödlü 47.
 serin yüregli 49.
 eg i surad/ yüz 50.
 uru afa 51.

arnı büyüğ 55.
 göbegleri bitig 56.
 yüre i serin 62.
 g...ünü ara deli i 67.
 ince belli, o lafı uyru lu
 70.
 elden dü mü arı 72.
 sig kapan halayı 73.
 a lı/ afası sı ma 74.
 ba rı delinmeg 75.
 boynuzu cıvalama 76.
 çenesi çeliglenmeg 77.
 afası alma 79.
 afası aynama 81.
 afası toku ma 82.
 anı abarma 83.
 g...ü yanma 85.
 gözü ararma 89.
 ulagları dü meg 92.

yüre i a ma 98. II
 a lı sulanma 102.
 aya ı kesilmeg 103.
 burnu sürtünmeg 104.
 yüre i çözülmeg 105.
 burnunu dire i ırılma
 106.
 dilini ba ı oyvermeg 107.
 yüre ini ba ı a rıma 108.
 yüre ini ya ı erimeg 109.
 yüzünü arası alma 110.
 ba ına deymedig bir mezar
 tahdası alma 111.
 ula ı bilem terlememeg
 112.
 tüyü bilem seyirmemeg 113.
 ba o ma 115.
 boyun ırmag 117.
 d.... dardma 118.
 afa ütülemez 119.
 anad a ma 121.
 an olma 122.
 göz süzmeg 125.
 yüz asma / endirmeg/
 dü ürmeg / eymeg 128.
 afa padladma 130.
 gö ül eridmez 132.
 yüreg tükedmez 134.
 yüz eg idmez 135.
 yüz endirmeg 136.
 burun deli i ırılma 137.
 deli gözü ba lama 139.
 aya ını ba lama 147.
 aya ını sekidmemeg/
 segdirdmemeg 148.
 ba ını ya ma 149.
 ba ını yemeg 150.
 ba ını yıkama 151.
 bö rünü delmeg 152.
 burnunu sürdmez 153.
 ciyeri yanıp avrulma 154.
 d....larını yalama 155.
 afasını ososlama 160.
 aya ını eme ini acıma
 165.
 boyunu ölçüsünü alma
 167.
 eti suyunu sı ma 169.
 gözü pasını silmeg 171.

ayını sarı di ini 174.
 görmeg
 dilini altındaki ba layı
 çıkardma 175.
 a zına sı ma 177.
 a zına yanma 178.
 ba azına düvümlenmeg 179.
 ba ına binmeg 180.
 ba ına ı lama / ıllaslama
 182.
 ba ına ka ma 183.
 ba ına yı ma 185.
 anına girmeg 186.
 gölgesine basma 188.
 gözüne sı ma 191.
 s...ine sallamama 192.
 üsdüne açılma 193.
 üsdüne çullanma 194.
 üsdüne sı ma 195.
 üsdüne sinmeg 196.
 sırtından silkelemeg 200.
 enseden kesmeg 201.
 altın a...dan, gümü s...den
 do ma 206.
 be bö ründen çadlama
 207.
 be bö ründen vurulma
 208.
 bir barma da oynadma
 209.
 ba ba yıkayıb sermeg 219.
 afa dikib gidmez 223.
 uyru sallayıb gidmez 228.
 kelle ciyer o alama 234.
 yüzünü aka çıkarma 235.
 a ızlara sakız olma 236.
 a zında ba la/ bo
 ıslanmama 237.
 ba azına can bilem
 olamama 238.
 ciyerine da basma 240.
 ciyerine da ka ma 241.
 g...üne ar o ilo/ ni adır
 sürmeg 242.
 g...üne ate li odun so ma
 243.
 g...üne barma adma I 244.
 g...üne kına ya ma 245.
 s...de kemig arama 249.

yüze gülüb bıyı a osurma
 255.
 yüze yüze uyru una gelmeg
 256.
 yüze yüze uyru una gelmeg
 256.
 edlerini dilim dilim
 do rama 257.
 a lı bokuna arı ma 259.
 aya ı da a dakılma 260.
 aya ı düze basma 261.
 da a ları barda olma 264.
 di leri kemane çalma 267.
 g...ü dil ba lama 270.
 g...ü sakız çıynemeg 273.
 g...ü üç buçu adma 274.
 g...ü zil ba lama 275.
 g...ü zil çalma 276.
 gözleri cam kesmeg 277.
 midesi zil çalma 279.
 suratı dokuzu be ge meg
 280.
 yüreyi ehriye kesmeg 282.
 gözleri armud gibin atılma
 284.
 g...üne ab so sa da gene
 olmama 289.
 g...üne ab sürseler da gene
 hayır edmemeg 290.
 bıyı ını bir telini balta
 kesmemeg 291.
 burnuna bo lu sirtıynan
 yeti ememeg 293.
 g...ünü yırtıp ba ına af a
 geymeg 303.
 ba ına dara , g...üne y...
 arama 306.
 ba ınan gö ü, s...inan dün-
 yayı diremeg 307.
 e e i s...iynan, deveyi
 havurduynan yemeg 309.
 pireyi gözünden, deveyi
 dizinden vurma 311.
 A lı dokuz arı havada 315.
 Aya ı benzinde 317.
 Bed be iz sarı leymon 318.
 Burnuna adar dolu 320.
 Di ine görem II 321.
 arını ifid çar ısı 328.
 ki eli bir da altında 331.

ki yüzünü biri 332.
Körü da isdedi i iki göz
335.
Tüyleri biz biz 337.
Yüzünden dü en bi parça
339.
Gözünü anbarı yo dur 341.
G...ünün gicisi [mi] var?
345.
A zı var, ba zı var 346.
Baca adar boyu var, türlü
türlü huyu var 347.
Akıl maran oz, fikir cicoz
348.

Bu uru afaya bir mezar
tahdası deymedi 363.
Kör gözleri beni körledi 364.
G...üne [mi] dü dü? 368.
Onu a...ında elegtirig [mi]
yanar 371.
S...iynan gö ü [mü]
diregler? 373.
Ho d, g...üm di nesin seni
374.
Dün a... yandı, bö ün [mü]
kokusu çı dı 376.
om unun a... i di, aylesi
sa a [mi] dü dü 377.

Hıg dedi da burnundan
dü dü 378.
S...inde bir parça nor gördü
da g...ünü Cikko'nun mandı-
rası zanneddi/ S...inin ucun-
da bir parça nor gördü da
g...ünü cikkonun mandırası
zanneddi 379.
Burnunun b...una ba maz,
kimyonnu kebab isder 380.
Elleri hamur ovalar, gözleri
dana ovcular 382.
Etim/ eti yenmez, derim/
derisi geyilmez 383.
S...inden bir tel dü er, deler
deryayı geçer 385.

7. Kısaltmalar

bkz: bakınız
GA: Gaziantep a zı
IA: Isparta a zı
KA: Kıbrıs a ızları
Kr . kar ıla tırınız

K A: Kır ehir a zı
MA: Mersin a zı
NA: Ni de a zı
SA: Samsun a zı
ST : Standart Türkçe

